

MEHRIBONLIK UYLARIDAGI IJTIMOY-PEDAGOGIK FAOLIYATNING MAZMUNI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Xo'jaqulova Hulkaroy

Sharof Rashidov nomidagi SamDu urgut filiali o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20265879>

Annotatsiya: Bu ishda Mehribonlik uylarida tarbiyalanuvchi, ota-onasi bo'lmagan bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash ko'rsatilgan. Ijtimoiy-pedagogik faoliyat bu bolalarning har tomonlama rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Biz tadqiqotda bolalarning jamiyatga moslashishini, huquqiy hamda ijtimoiy himoyasini ta'minlashni, hamda pedagoglarning zamonaviy ish uslublarini tahlil qildik. Shuningdek, tarbiyalanuvchilarning psixologik holatini sog'lomlashtirish, ularda mustaqil hayot ko'nikmalarini shakllantirish va davlatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan deinstitutionalizatsiya (bolalarni oilaviy muhitga qaytarish) jarayonining pedagogik jihatlariga alohida e'tibor qaratilgan. Ish yakunida Mehribonlik uylari tarbiyachilari va ijtimoiy pedagoglar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy pedagogika, izolyatsiya, ijtimoiy yetimlik, eko-pedagogika, hissiy intellekt, deinstitutionalizatsiya

Mehribonlik uylaridagi ijtimoiy izolyatsiya faqat jismoniy yopiqlik emas. Bu ijtimoiy odatlar atrofga uchrashadi. Bola televizor, internet yoki deraza orqali tashqi dunyoni ko'radi. Lekin bozor, oilaviy nizolar yoki do'stlik mas'uliyati kabi haqiqiy munosabatlarga qo'shila olmaydi. Bu esa bolada "jamiyat meni kuzatuvchi sifatida qabul qiladi, ishtirokchi sifatida emas" degan noto'g'ri ijtimoiy stereotipni shakllantiradi. I.V. Dubrovina ushbu muammoni asosiy tadqiq etgan olimlardan biri. U bolalar muassasalaridagi psixologik muhitni tahlil qilar ekan, quyidagilarni ta'kidlaydi:

"Muassasa sharoitida tarbiyalanayotgan bolalarda 'biz' va 'ular' tushunchasi keskin shakllanadi. Bolalar tashqi dunyoni notanish va xavfli deb qabul qiladi. Bu qabul qilish kelajakda bolalarning jamiyatga integratsiyalashuviga to'sqinlik qiluvchi asosiy psixologik to'siq bo'ladi. (Dubrovina I.V. "Osobennosti psixicheskogo razvitiya detey v detskom dome", 1991) Ijtimoiy pedagogika nuqtayi nazaridan qaraganda, bu izolyatsiya bolani "to'xtab qolgan eskalator" holatiga tushirib qo'yadi. Muassasa ichida bola zinadan o'zi chiqishi shart emas — tizim uni yuqoriga (voyaga yetgunigacha) olib chiqadi. Bola "o'ynali devorlar" ortidagi dunyoga kirganda, oddiy ishlarni — non sotib olish, hujjat rasmiylashtirish, suhbatlashish — qanday qilishni bilmay qoladi.

"Ijtimoiy yetimlik" tushunchasi hozirgi ijtimoiy pedagogikada eng og'riqli va qarama-qarshi hodisadir. Bu termin biologik ota-onasi hayot bo'la turib, amalda qarovsiz qolgan, davlat va jamiyat vasiyligiga muhtoj bolalarga nisbatan ishlatiladi. Bu faqat huquqiy holat emas, bu tirik ota-onaning "pedagogik o'limi" dramasidir. Ijtimoiy yetimlik oddiy yetimlikdan (ota-onaning vafoti) ko'proq ruhiy travma keltiradi. Biologik yetimlikda bola "taqdir" bilan uchrashadi. Ijtimoiy yetimlikda bola "rad etilish" bilan uchrashadi. ola ichida "Agar eng yaqin insonlarim (ota-onam) meni keraksiz deb bilsa, demak men butun dunyo uchun keraksizman" degan yomon fikr ildizlanadi. Bu ijtimoiy pedagogikada "birlamchi ishonch inqirozi" deb ataladi. Ushbu toifadagi bolalar bilan ishlashda pedagog o'qituvchi bo'lish bilan birga "ijtimoiy mediator" (vositachi) ham bo'ladi. Uning faoliyati ikki yo'nalishda bo'ladi:

Reabilitatsiya: Bolaning ichki "rad etilganlik" kompleksini davolash. Resotsializatsiya: Agar imkon bo'lsa, ota-onani "pedagogik reanimatsiya" qilish kerak. Bu ularni mas'uliyatga

qaytaradi. Ijtimoiy yetimlik muammosi va uning bolalarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sirini o'rganadigan mashhur olim A.M. Prixojan. U muassasa sharoitidagi bolalarning his-tuyg'ularini o'rganib, shunday deydi: "Ijtimoiy yetimlarda 'kelajak ufqining yo'qolishi' sodir bo'ladi. Ijtimoiy yetimlar ota-onasi borligini bilishadi, lekin ota-onasidan mehr kutishni to'xtatadi. Kutilgan mehr o'rniga nafrat yoki o'z-o'zini ayblash hissi kiradi." Saya menemukan referensi berikut: (Prixojan A.M., Tolstix N.N. "Psixologiya sirotstva", 2005). Ijtimoiy pedagogikada yillar davomida odamlar "nosog'lom oila farzandining genetikasi yomon bo'ladi" degan noto'g'ri tushunchani qabul qilishdi. Biroq, zamonaviy tahlillar shuni ko'rsatadi: muammo genlarda emas, balki "ijtimoiy meros" (social heredity) modelida. Ijtimoiy yetim bola o'z ota-onasining hayot tarzini "yagona yashash modeli" deb qabul qiladi. Ijtimoiy pedagog eng katta jasoratini bolaning ongida zanjirni uzish va unga muqobil hayot ssenariysini taklif qilishda ko'rsatadi.

Mehribonlik uylarida bola doimo obyekt rovida bo'ladi: uni ovqatlantirishadi, kiyintirishadi, unga dars o'tishadi va uni himoya qilishadi. Natijada bolada "mening hamma narsam uchun boshqalar mas'ul" degan xavfli tushuncha shakllanadi. Ekopedagogika faqat tabiatni asrashni o'rgatmaydi. Bu yerda tabiat ijtimoiy o'qituvchi bo'lib xizmat qiladi. Bola urug' ekadi, uning o'sishini kutadi. Shu orqali u vaqt, saboq va mehnat mevasi kabi tushunchalarni nazariy emas, amaliy his qiladi. Tarbiyalanuvchining o'simlik yoki hayvon bilan muloqoti uning hissiy intellektini (EQ) rivojlantiradi. Bu muloqotda bolaning ijtimoiy statusi (yetimligi yoki ota-onasi yo'qligi) ahamiyatga ega bo'lmaydi. Tabiat faqat bolalarning g'amxo'rlikiga javob beradi. "Bola o'zi parvarish qilayotgan tirik mavjudotni shunchaki narsa emas, balki 'shaxs' sifatida qabul qila boshlaganda, unda empatiya (hisdoshlik) va mas'uliyat hissi eng yuqori cho'qqiga chiqadi. Bu — ijtimoiy yakkalanishdan chiqishning eng qisqa yo'lidir." (Deryabo S.D. "Ekologicheskaya psixologiya: diagnostika ekologicheskogo soznaniya", 1999) Ijtimoiy pedagogikada bu yondashuv "Altruistik terapiya" deb ham ataladi. Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchisi uchun eng katta muammo — bu uning qalbidagi "bo'shliq"dir. Bu bo'shliqni sovg'alar yoki o'yinchoqlar bilan to'ldirib bo'lmaydi. Uni faqat boshqalarga foyda keltirish, kimnidir asrash orqali to'ldirish mumkin. Eko-pedagogika doirasida yaratilgan "Yashil burchak" yoki "Jonli tabiat burchagi" faqat bezak emas, balki o'quv poligonidir. Bu yerda bola: natijani ko'radi: "Men suv quydim — gul ochildi" (O'z kuchi va harakatiga ishonch). Bu haqiqatni tasdiqlaydi. Mas'uliyatni his qiladi: "Men suv quymasam — u quriydi" (Oqibatni anglash). Hissiy bog'lanishni o'rganadi: (Insonlarga ishonchni tabiat orqali tiklaydi

Mehribonlik uylaridagi ijtimoiy-pedagogik faoliyat faqat ta'lim va tarbiya emas — bu inson taqdirini qayta loyihalovchi murakkab ijtimoiy muhandislikdir. Mehribonlik uylarini isloh qilishning asosiy maqsadi muassasalarni o'zgartirish emas. Asosiy maqsad u yerdagi pedagogik tafakkurni o'zgartirishdir. Bolalarni oilaviy muhitga qaytarish (deinstitutsionalizatsiya) jarayoni binolarni yopishdan iborat emas. Bu jarayon har bir bolaning qalbida "men dunyoga kerakman" degan daxldorlik hissini qayta tiklashni anglatadi. Mehribonlik uyi manzil emas. Bu o'tish davrida ko'prikdir. Ko'priknining mustahkamligi ijtimoiy pedagogning kasbiy malakasiga bog'liq. Va bolaning yaralangan qalbi va jamiyatning shiddatli oqimi orasidagi ma'naviy rishtalarga ham bog'liq. Bizning maqsadimiz bolalarni muassasadan chiqarish emas. Biz muassasani bolalarning ongidan chiqaramiz. Biz Mustaqillik, Mas'uliyat, Muhabbat tushunchalarini hayotiy haqiqat sifatida qaytarib beramiz.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Dubrovina I. V. Osobennosti psixicheskogo razvitiya detey v detskom dome: Nauch.-issled. in-t obshey i pedagogicheskoy psixologii Akad. ped. nauk SSSR. — M.: Pedagogika, 1991.
2. PRIXOJAN A. M., TOLSTIX N. N. Psixologiya sirotstva. — 2-e izd. — SPb.: Piter, 2005.
3. Deryabo S. D. Ekologicheskaya psixologiya: diagnostika ekologicheskogo soznaniya. — M.: Smisl, 1999.
4. Muxina V. S. Vozrastnaya psixologiya: fenomenologiya razvitiya, detstvo, otrochestvo. — M.: Akademiya, 1999.
5. Inomova M. Ijtimoiy pedagogika. — Toshkent: "Fan va texnologiyalar", 2007.
6. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. — Cambridge: Harvard University Press, 1979.
7. G'oziyev E. G'. Psixologiya (Ontogenez psixologiyasi). — Toshkent: "Universitet", 2010.